

Tauhi ke Malu (In Confidence)

‘Ofisi ‘o e Tokoni Minisitā Akō

Kōmiti ki he Tu‘unga ‘o e Mo‘ui Ola Lelei Fakasosialé (Social Wellbeing Committee)

Vakai‘i ‘o e Ngaahi Fiema‘u Mātu‘aki Vivilí: Taumu‘á mo e Tu‘utu‘uni Ngāue

Fokotu‘u

- 1 ‘Oku kole ‘i he pepa ko ‘ení ke fakangofua ‘e he Kapinetí ‘a e Taumu‘a (scope) ki he Vakai‘i ‘o e Ngaahi Ngāue ki he Fānau Ako ‘Oku ‘i ai ‘Enau Ngaahi Fiema‘u Tokoni Mātu‘aki Vivilí.

Fekāinga‘aki mo e ngaahi me‘a ‘oku fakamu‘omu‘a ‘e he pule‘angá

- 2 ‘Oku fekau‘aki ‘a e Vakai‘í mo e ngaahi tukupā kimu‘a ‘i he fili Fale Aleá na‘e faka‘ilonga‘i ‘i he Tu‘utu‘uni Ngāue ki he Akō ‘a e Paati Leipá ki he fili ‘o e 2020. ‘Oku fakataumu‘a ke fakalahi ange ‘a hono a‘usia ‘o e ngaahi kaveinga ‘e nima ‘a e Pule‘angá ki he akó, pea toe poupoua foki mo hono a‘usia ‘o e Fokotu‘utu‘u ngāue ‘a e Pule‘angá ki he Tu‘unga Ola Lelei ‘o e Mo‘ui ‘a e Fānaú mo e To‘utupú.

Fakamatala Fakanounou

- 3 ‘Oku tukupā ‘a e Pule‘amgá ki hono fakamahu‘inga‘i ‘a e totonu ‘a e fānau mo e to‘utupu kotoa pē ke nau ma‘u atu ‘a e ako mo e tokoni ‘oku nau fiema‘ú ke nau ako mo ikuna ‘i ha makatu‘unga ‘oku tatau mo e ni‘ihi kehē. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngāue lahi ‘oku lolotonga fakahoko ‘i he sekitoa ‘o e akó ke fakahoko ‘a e tukupā ko ‘ení.
- 4 Ko e ngaahi fo‘i lea ‘fānau‘ mo e ‘to‘utupu‘ kuo ngāue mahino ‘aki ‘i he pepá ni ke kau ki ai ‘a e fānau mo e to‘utupu Maulí fakataha mo e fānau mo e to‘utupu ‘a e ngaahi matakali kehekehé.
- 5 Ko e tokolahia taha ‘o e fānaú mo e to‘utupú te nau lava pē ‘o fakahoko mo a‘usia ‘a e ako leleí meí ha ngaahi tokoni si‘isi‘i pē mo ha ngaahi fakalelei ki he honau lokiakó mo e ngaahi ‘apiakó. Ko e faka‘uhinga ko ia ki he ikuná ‘e kehekehe pē ‘o makatu‘unga ‘i he ngaahi taumu‘a, kaveinga, mo e manako ‘a e tamasi‘i/ta‘ahine pe to‘utupu takitaha. Neongo eni, ‘oku ‘i ai ‘a e fānau mo e to‘utupu ‘e ni‘ihi ‘oku nau a‘usia ha ‘ā vahevahe lahi ange ki hono ma‘u atu ‘o e ngaahi lēsoní ‘i ha tu‘unga ‘oku tatau moe ni‘ihi kehē pea fiema‘u ai ‘a e ngaahi tokoni ‘oku lahi ange pe fakafo‘ituitui ke ikuna‘i ‘aki ‘a e ngaahi me‘á ni.
- 6 Ko e Konivēsio ‘a e Pule‘anga Fakatahatahá ki he Ngaahi Totonu ‘a e Kakai Faingata‘a‘ia Fakaesinó (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities - UNCRPD) Kupu 24 mo e Lau Fakalūkufua ‘a e Kōmití fekau‘aki mo e totonu ki he akó mo e faka‘uhinga ‘a e Kōmití ki he ako ‘oku kau atu ki aí (inclusive) tenau tataki ‘a e vīsone ‘a e Potungāué ki he sisitemi ako ‘oku kaunga ki aí. ‘Oku tataki ‘e he New Zealand Disability Strategy (Fokotu‘utu‘u ‘a Nu‘u Silá ni ki he Faingata‘a‘ia

Fakaesinó) ‘a e ngāue fakakātoa ‘a e ngaahi potungāue ‘a e Pule‘angá ki he UNCRPD, ‘o kau ki ai ‘a e ola ‘uluaki (outcome one) ma‘á e akó.

- 7 Ko e *Learning Support Action Plan 2019 – 2025 (Palani Ngāue ki hono Tokoni‘i ‘o e Akó 2019 – 2025)* (Ko e Palani Ngāué) ‘oku ‘i he Polokalama Ngāue ki he Fokotu‘utu‘u ‘o e Tu‘unga ‘o e Mo‘ui Ola Lelei ‘a e Fānaú mo e To‘utupú (Child and Youth Wellbeing Strategy) ‘a ia ‘okú ne fakamahino ‘a e vīsone ‘a e Pule‘angá ki he sisitemi ako “‘oku ongo‘i ‘e he fānaú takitaha ‘oku nau kau atu, ‘oku ‘i ai, ‘i ai ‘a e fakalakalaka, ‘oku malu‘i mo faka‘ai‘ai ‘a ‘enau mo‘ui ola leleí, pea ko e akó ko ha hala fononga ‘oku lōloa, pea ma‘u atu foki ‘e he fānau mo e to‘utupu ‘a e ngaahi tokoni fakaakó ‘oku nau fiema‘ú ‘i hono taimi totonú. ‘Oku mahu‘inga ki he fānaú mo e to‘utupu mo honau ngaahi fāmilí mo e kāingá ke nau ongo‘i pau ‘e a‘usia ‘ení ‘o tatau ai pē pe ko e hā ‘a e ako tokamu‘a, ako‘anga pe kura ‘oku ako ai ‘enau tamá.”
- 8 ‘Oku kei ‘i ai pē ‘a e ngaahi palopalema ‘i he sisitemí fekau‘aki mo hono ma‘u mo e fakahoko atu ‘o e ngaahi tokoni ‘oku fakapatonu mo fakafo‘ituituí. ‘Oku tukupā ‘a e Pule‘angá ‘i he Me‘a ‘oku fakamu‘omu‘a hono fā ‘o e Palani Ngāué ke “*Vakai‘i ‘a e ngaahi tokoni ma‘á e fānau mo e to‘utupu ‘oku ‘i ai ‘enau ngaahi fiema‘u mātu‘aki vivilí, kau ki ai ‘a e Polokalama ki hono Hokohoko atu ‘a e Fakanāunaú (Ongoing Resourcing Scheme), ke fakapapau‘i ‘oku nau fakalato ‘a e ngaahi fiema‘u ‘a e fānaú mo e to‘utupu, mo a‘usia ‘a e ola ‘oku fakataumu‘a ki ai*” (ko e Vakai‘í).
- 9 ‘Oku ou fokotu‘u ‘a e Taumu‘a (Scope) ki he Vakai‘í ke:
- 9.1 Fakahoko ‘i ha founa ‘okú ne tokanga‘i fakalūkufua ‘a e fānaú pea ‘ikai ke ne faka‘uhinga‘i ‘a e fānaú mo e to‘utupú ‘o makatu‘unga ‘i ha fa‘ahinga palopalema pau, faingata‘a‘ia fakaesino, palopalema fakasino pe faikehekehe ‘i he akó ka e fakamama‘u ange ki he tokoni ‘oku fiema‘u ‘e he fānaú mo e to‘utupú mo e founa ke nau ma‘u atu ai ‘a e tokoní. ‘Oku kau ki hení ‘a kinautolu ‘oku:
- 9.1.1 nau lolotonga ma‘u atu ha tokoni fakafo‘ituituí
- 9.1.2 ‘i ai ha‘anau fiema‘u ‘oku ‘ikai feau ‘i he tokoni fakafo‘ituituí
- 9.1.3 ‘i ha tu‘unga ‘oku ‘ikai ‘inasi tatau ‘i hono ma‘u atu ‘o e ngaahi tokoni ko ‘ení
- 9.2 Fakamama‘u ‘i he halanga fakako ‘a e fānaú mo e to‘utupú ‘i he sisitemi ‘o e akó, meí he ako tokamu‘á ki hono tokoni‘i ‘o e hiki mei he ako kolisí.
- 9.3 Kau ki ai ‘a e founa ‘oku ala ma‘u ai ‘e he fānaú mo e to‘utupú ‘a e ngaahi tokoní ‘o tatau ai pē pe ‘oku nau akó ‘i fē.
- 9.4 Fakakaukaua ‘a e fiema‘u ko ia ke fakangalokuloku ‘a e ngaahi fakangatangata ‘i he ngaahi tafa‘aki ‘o e akó ke faka‘ai‘ai mo fakaivia ‘a e ngaahi vā fengāue‘aki mālohi ange ‘o lelei ange ai hono ma‘u atu ‘e he ngaahi ako kotoa pē ‘a e ngaahi ‘ilo mataotao ‘oku ‘i he ngaahi tu‘unga makehé.
- 9.5 Kau ki ai ‘a e founa ‘oku ma‘u atu ‘aki ‘a e ngaahi tokoní mo e sēvesí. ‘E kau ‘i hení ‘a hono vakai‘i ‘a e makatu‘unga mo e founa ki he tohi kole lolotongá ‘a ia ‘oku tu‘uma‘u (rigid) mo fakamamafa ‘i he tu‘unga ‘o e ta‘emalavá

(deficit) ke ‘ilo mei ai ‘a e fānau mo e to‘utupu ‘oku nau ala ma‘u atu ‘a e ngaahi tokoní, lahi ‘o e tokoni ‘oku fiema‘ú, mo e lōloa ‘o e taimi ‘e fakahoko atu ai ‘a e tokoní.

- 9.6 Mape‘i ‘a e fokotu‘utu‘u ‘oku lolotonga ngāue‘aki ki he ngaahi founга ‘o e fakapa‘angá mo e fakanāunaú ‘o fakahoa ki he fakamatala ki he tokoni fakafo‘ituituí mo e fakafuofua ki he kaha‘ú ke ‘ilo mei ai ‘a e ngaahi founга ke fili mai ‘aki ha ngaahi me‘a ke solova‘aki hono ‘unuaki‘i ‘a e founгá ke mavahе atu meí he founга ta‘efe‘unga ‘oku lolotonga fakahoko atu ‘aki ‘a e tokoní.
- 9.7 Sivisivi‘i (evaluates) ‘a e malava ko ia ke fakalato ‘e he ngaahi tokoní ‘a e ngaahi fiema‘u ‘a e fānaú/kāingá mo e founга ‘e ala poupou‘i ai ‘e he ngaahi tokoní ki he fānaú mo e to‘utupú ke mahino mo a‘usia ‘a e ngaahi ola ‘oku leleí.
- 9.8 Kau ki ai ‘a e fiema‘u ke fenāpasi ‘a e ngaahi sēvesi mo e tokoni ‘i he kotoa ‘o e ngaahi potungāue ‘a e pule‘angá ma‘á e fānaú, to‘utupú, mo honau ngaahi fāmilí/kāingá, kau ai ‘a e fiema‘u ko ia ki ha ngaahi tokoni ‘oku tuha mo e ‘ulungaanga fakafonuá.
- 9.9 Fakalahi ‘a e ‘ilo, mahino mo e tu‘unga lavame‘a ‘a e kakaí ki hono solova mo holoki ‘o e ngaahi ‘ā vahevahe ‘oku a‘usia ‘e he fānaú mo e to‘utupú ‘i he tu‘unga kotoa ‘o e netiueká, lēvolo ‘o e ako‘angá mo e lokiakó, lēvolo ‘o hono pule‘í, lēvolo ‘o e taliui ki hono pule‘i fakalukufuá, lēvolo ‘o e faiako tokoní mo e mataotaó mo e lēvolo fakapotungāué.